

ХАРАКТЕРИСТИКИ МЕХАТРОННОГО ПРИВОДА ПРИ ПРОСТОРОВОМУ РУСІ МАНІПУЛЯТОРА

Винницькій національний технічний університет

Анотація

Розглянута схема гідропривода . Розроблена математична модель гідропривода маніпулятора. Розраховані динамічні характеристики гідропривода. Визначено вплив конструктивних параметрів гідропривода на динамічні характеристики.

Ключові слова: гідропривод, маніпулятор, математична модель, динамічні характеристики, просторовий рух.

Annotation

Considered chart of hydraulic drive. Worked mathematical model of hydraulic drive. The expected dynamic descriptions of hydraulic drive. Influence of structural parameters on dynamic descriptions of hydraulic drive are calculated.

Keywords: hydraulic drive, manipulator, mathematical model, dynamic descriptions, spatial motion.

В будівництві та промисловості широко застосовуються мобільні робочі машини з маніпуляторами. Виробники машин налагодили випуск широкої номенклатури змінних робочих органів: різного типу захватів, екскаваційного обладнання, підйомників, гідронозиць та ін. Конструкція маніпулятора та система його приводів визначають, в основному, функціональні можливості мобільної робочої машини, а також її характеристики. Характеристики та ефективність роботи мобільних машин покращується при оснащенні їх мехатронними приводами на основі регульованих насосів та контролерів [1]. На рис. 1 показана схема маніпулятора з мехатронним приводом.

Схема включає стойку 1, стрілу 2, рукоять 3, захват 4, гідроциліндри 5, 6 та механізм повороту 7. Маніпулятор змонтований на рамі 8 мобільної машини. Під час виконання робочих операцій рама 8 мобільної машини фіксується відносно опорної поверхні за допомогою аутригерів 10 та 11. Мехатронний привод маніпулятора включає регульований насос 12 з регулятором 13, гідророзподільники 19 та 20, гальмівний клапан 26, адаптивний регулятор 34, датчики тиску 29 та 30. Гідроциліндри забезпечують поворот ланок маніпулятора відносно осей x та z . На ланки маніпулятора діють проекції M_x , M_y , M_z головного моменту зовнішніх сил $\bar{M}$. Рух маніпулятора визначається проекціями кутових швидкостей ω_x , ω_y , ω_z .

Рівняння просторового руху маніпулятора та кутової швидкості в проекціях на осі координат мають вигляд:

$$\begin{cases} \frac{dL_x}{dt} + \omega_y L_z - \omega_z L_y = M_x; \\ \frac{dL_y}{dt} + \omega_z L_x - \omega_x L_z = M_y; \\ \frac{dL_z}{dt} + \omega_x L_y - \omega_y L_x = M_z; \end{cases} \quad \begin{cases} \omega_x = (L_x + I_{xy} \cdot \omega_y + I_{zx} \cdot \omega_z) / I_{xx}; \\ \omega_y = (L_y + I_{xy} \cdot \omega_x + I_{yz} \cdot \omega_z) / I_{yy}; \\ \omega_z = (L_z + I_{zx} \cdot \omega_x + I_{yz} \cdot \omega_y) / I_{zz}, \end{cases}$$

де L_x , L_y , L_z – проекції кінетичного моменту $\bar{L}$ рухомих частин маніпулятора на осі координат, M_x , M_y , M_z – проекції моменту $\bar{M}$ зовнішніх сил, що діють на маніпулятор.

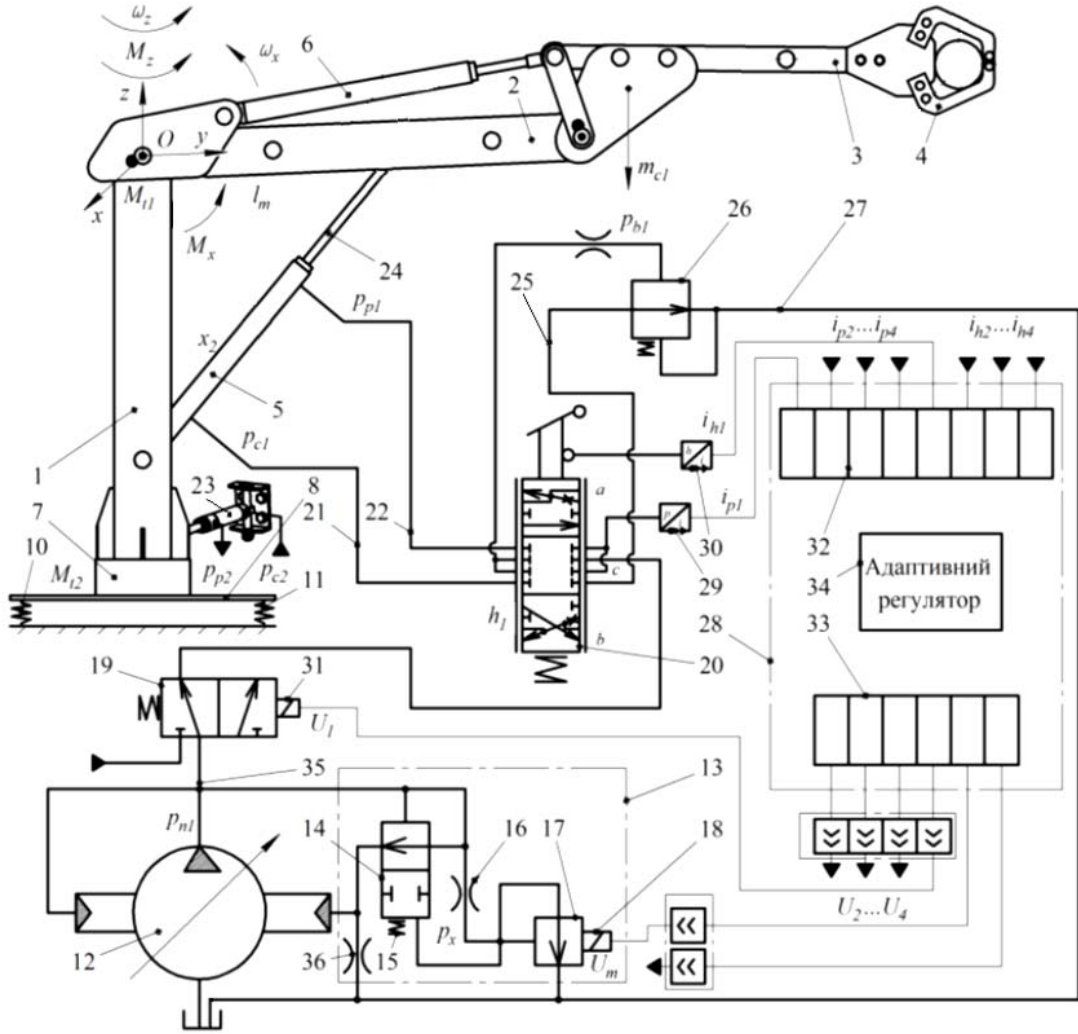

Рис. 1. Схема маніпулятора з мехатронним приводом

Проекції кінетичного моменту та тензор інерції маніпулятора мають вигляд:

$$\begin{aligned}
 L_x &= I_{xx} \cdot \omega_x - I_{xy} \cdot \omega_y - I_{zx} \cdot \omega_z; \\
 L_y &= -I_{xy} \cdot \omega_x + I_{yy} \cdot \omega_y - I_{yz} \cdot \omega_z; \\
 L_z &= -I_{zx} \cdot \omega_x - I_{zy} \cdot \omega_y + I_{zz} \cdot \omega_z.
 \end{aligned}
 \quad (I_{ij}) = \begin{bmatrix} I_{xx} & I_{xy} & I_{xz} \\ I_{yx} & I_{yy} & I_{yz} \\ I_{zx} & I_{zy} & I_{zz} \end{bmatrix}$$

Математична модель привода маніпулятора на основі регульованого насоса має вигляд:

$$\begin{aligned}
 I \frac{d^2 \gamma}{dt^2} &= p_{n1} \cdot f_5 \cdot l - p_e \cdot f_4 \cdot l - \frac{\pi \cdot \rho \cdot v_k \cdot d_4 \cdot l_4}{\epsilon_0} \cdot \frac{d\gamma}{dt} \cdot \cos \gamma - M_{v2} + m_0 + m_1 \cdot Q_{n1} + \\
 &+ m_2 \cdot p_{n1} + m_3 \cdot Q_{n1}^2 + m_4 \cdot p_{n1}^2 + m_5 \cdot p_{n1} \cdot Q_{n1} + m_f(\omega_n);
 \end{aligned}$$

$$m_x \frac{d^2 x}{dt^2} = p_x \cdot \frac{\pi \cdot d_x^2}{4} - k_m \cdot i_{m1} - \left(\frac{\pi \cdot \rho \cdot v_k \cdot d_x \cdot l_x}{\epsilon_x} \right) \cdot \frac{dx}{dt};$$

$$m_p \frac{d^2 z}{dt^2} = p_{n1} \frac{\pi \cdot d_p^2}{4} - p_x \frac{\pi \cdot d_p^2}{4} - C_p \cdot (H_p + z) - \frac{\pi \cdot \rho \cdot v_k \cdot d_p \cdot l_p}{\epsilon_p} \cdot \frac{dz}{dt};$$

$$m_b \frac{d^2 y_1}{dt^2} = p_b \cdot \frac{\pi \cdot d_b^2}{4} - c_b \cdot (H_b + y_1) - A_g + B_g \cdot p_{p1} - \frac{D_g}{y_1} + \frac{E_g}{y_1^2} - \left(\frac{\pi \cdot \rho \cdot v_k \cdot d_b \cdot l_b}{\varepsilon_b} \right) \cdot \frac{dy_1}{dt};$$

$$F_7 \cdot d_8 \cdot k_1 \cdot n_n \cdot tg\gamma - k_{n1} \cdot p_{n1} = a + b \cdot h_1 + c \cdot \Delta p_1 + d \cdot h_1^2 + e \cdot \Delta p_1^2 + f \cdot h_1 \cdot \Delta p_1 + \mu \cdot k_z \cdot z \cdot \sqrt{\frac{2 \cdot |p_{n1} - p_0|}{\rho}} \cdot sign(p_{n1} - p_0) + \beta_n \cdot W_{n1} \frac{dp_{n1}}{dt};$$

$$a + b \cdot h_1 + c \cdot \Delta p_1 + d \cdot h_1^2 + e \cdot \Delta p_1^2 + f \cdot h_1 \cdot \Delta p_1 = \frac{F_{c1} \cdot l_m \cdot \omega_x}{\cos \alpha_m} + \beta_p \cdot W'_{c1} \frac{dp_{c1}}{dt} + \beta_n \cdot W_{c1} \frac{dp_{c1}}{dt} - \mu \cdot f_b \cdot \sqrt{\frac{2 \cdot |p_{c1} - p_{b1}|}{\rho}} \cdot sign(p_{c1} - p_{b1});$$

$$\frac{F_{p1} \cdot l_m \cdot \omega_x}{\cos \alpha_m} = \mu \cdot k_b \cdot y_1 \cdot \sqrt{\frac{2 \cdot p_{p1}}{\rho}} + \beta_p \cdot W_{p1} \frac{dp_{p1}}{dt};$$

$$\mu \cdot f_b \cdot \sqrt{\frac{2 \cdot |p_{c1} - p_{b1}|}{\rho}} \cdot sign(p_{c1} - p_{b1}) = \frac{\pi \cdot d_b^2}{4} \cdot \frac{dy_1}{dt} + \beta_p \cdot W_b \cdot \frac{dp_b}{dt} - \exp(A_b \cdot p_b + B_b \cdot t^\circ + C_b \cdot \varepsilon_b + D_b);$$

$$\mu \cdot k_z \cdot z \cdot \sqrt{\frac{2 \cdot |p_{n1} - p_0|}{\rho}} \cdot sign(p_{n1} - p_0) = \mu \cdot f_0 \cdot \sqrt{\frac{2 \cdot p_0}{\rho}} + \beta_p \cdot W_0 \frac{dp_0}{dt} + \mu \cdot f_e \cdot \sqrt{\frac{2 \cdot |p_0 - p_e|}{\rho}} \cdot sign(p_0 - p_e);$$

$$\mu \cdot f_x \cdot \sqrt{\frac{2 \cdot |p_{n1} - p_{x1}|}{\rho}} \cdot sign(p_{n1} - p_{x1}) = \mu \cdot \pi \cdot d_x \cdot x \cdot \sin\left(\frac{\alpha_x}{2}\right) \cdot \sqrt{\frac{2 \cdot p_x}{\rho}} + \beta_p \cdot W_x \frac{dp_x}{dt};$$

$$\mu \cdot f_e \cdot \sqrt{\frac{2 \cdot |p_0 - p_e|}{\rho}} \cdot sign(p_0 - p_e) = \beta_p \cdot W_e \frac{dp_e}{dt} - \exp(A_e \cdot p_e + B_e \cdot t^\circ + C_e \cdot \varepsilon_e + D_e) - f_4 \cdot l \cdot \frac{d\gamma}{dt} \cdot \cos\gamma;$$

$$p_{c1} \cdot k_u \cdot k_c \cdot [F_k(i_{p1})] = L_e \frac{di_{m1}}{dt} + i_{m1} \cdot R_e;$$

$$M_x = p_{c1} \cdot F_{c1} \cdot l_m \cdot \cos \alpha_m - m_{c1} \cdot g \cdot l_m - p_{p1} \cdot F_{p1} \cdot l_m \cdot \cos \alpha_m - R_1 \cdot \frac{2 \cdot d_{n1}}{\pi} \cdot sign \omega_x - M_{t1} \cdot sign \omega_x - m_g \cdot g \cdot l_g;$$

Рівняння, що описують роботу привода повороту маніпулятора при роботі від нерегульованого насоса в режимі постійного потоку, мають вигляд:

$$M_z = p_{c2} \cdot F_{c2} \cdot l_z - p_{p2} \cdot F_{p2} \cdot l_z - M_{t2} \cdot \text{sign} \omega_z - F_{r1} \cdot f_{r1} \cdot \frac{d_{r1}}{2} \cdot \text{sign} \omega_z - \\ - F_{r2} \cdot f_{r2} \cdot \frac{d_{r2}}{2} \cdot \text{sign} \omega_z;$$

$$Q_{n2} = \omega_z \cdot l_T \cdot F_{c2} + \beta_p \cdot W_{c2} \cdot \frac{dp_{c2}}{dt} + \beta_n \cdot W'_{c2} \cdot \frac{dp_{c2}}{dt};$$

$$\beta_n = \frac{1}{E_p} + \frac{d_{mp}}{\delta_{mp} \cdot E_{mp}(p)};$$

$$E_p = \frac{1}{\beta_p} = E_{p0} \frac{W_f / W_a + 1}{W_f / W_a + (E_{p0} \cdot p_0) / p^2};$$

де $p_{c1}, p_{p1}, p_e, p_0, p_{b1}$ – тиски на вході та виході гідроциліндра 5 (див. рис. 1), в системі керування насоса 12, на вході гальмівного клапана 26; z, y_1 – координати положення золотника регулятора 14 та золотника гальмівного клапана тиску 26; ω_x, ω_z – кутові швидкості обертання стріли та маніпулятора; γ – кут повороту планшайби регульованого насоса 12; f_0 – площа дроселя 36 в системі керування насоса; $F_{c1}, F_{p1}, f_4, f_5, f_e, f_b$ – площі поршня гідроциліндра 5, сервоциліндрів регульованого насоса, поршнів насоса, демпферів сервоциліндра насоса та гальмівного клапана; $D_c, d_p, d_b, d_7, d_8, d_x, d_{mp}$ – діаметри гідроциліндра 5, золотника 14 регулятора, золотника гальмівного клапана, поршнів регульованого насоса та кола контакту поршнів насоса з планшайбою, дроселя регулятора насоса, внутрішній діаметр трубопроводів; k_q, k_m, k_n, k_c, k_u – коефіцієнти питомої сили тертя в гідроциліндрі 5, пропорційності зусилля електромагніта, витоків в насосі 12, підсилення датчика тиску 29 та підсилювача; L_e, R_e – індуктивність та активний опір обмоток електромагніта 18; c_b – жорсткість пружини гальмівного клапана; i_{m1}, i_{p1}, i_{h1} – струми в обмотках електромагніта клапана 17, на виході датчика тиску 29 та датчика положення 30; F_n, T_c – сили приведення навантаження на штоці 24 та тертя в гідроциліндрі 5; μ – коефіцієнт потоку через дросельні та золотникові елементи; ρ – густина робочої рідини; l_p, l_4, l_b, l – довжина контакту золотника регулятора 14, сервоциліндра насоса 12, золотника гальмівного клапана 26 з корпусами, плече дії сервоциліндрів регульованого насоса 12; I – момент інерції планшайби насоса; m_p, m_b, m_{c1}, m_g – маси золотників регулятора 14 та гальмівного клапана 26, приведена маса робочого механізму, маса вантажу; W_{n1}, W_0, W_c – об'єми гідролінії між насосом 12 та гідророзподільником 19, між регулятором 14 та сервоциліндром, між гідророзподільником 20 та гідроциліндром 5; n_n – частота обертання вала насоса 12; k_1 – кількість поршнів в насосі 12; q_0 – питома сила тертя в гідроциліндрі 5; $\varepsilon_p, \varepsilon_n, \varepsilon_b$ – зазори між золотником регулятора 14, сервоциліндром насоса 12, золотником гальмівного клапана та корпусами; h_1 – відкриття робочого вікна пропорційного гідророзподільника 20; $F_k(i_{pi})$ – передавальна функція, що реалізується контролером 28; H_b – попереднє стиснення пружини гальмівного клапана 26; m_0, m_1, m_2, m_3 – коефіцієнти залежності моменту опору на планшайбі насоса від витрати та тиску; A_g, B_g, D_g, E_g – коефіцієнти в формулі гідродинамічної сили; A_b, B_b, C_b, D_b – коефіцієнти в формулі витоків з камери керування; M_x, M_z – моменти, що розвивають приводи стріли та повороту маніпулятора; M_{t1}, M_{t2} – моменти тертя гідроциліндрів стріли та механізму повороту; p_{c2}, p_{p2} – тиски на вході та виході гідроциліндра механізму повороту; l_z, l_m, l_g – плечі дії гідроциліндра механізму повороту, приведеної маси маніпулятора та вантажу; F_{r1}, F_{r2} –

реакції в підшипниках механізму повороту; f_{r1}, f_{r2} – коефіцієнти тертя в підшипниках механізму повороту; F_{c2}, F_{p2} – площі гідроциліндра механізму повороту; Q_{n2} – витрата нерегульованого насоса; W_{c2} – об’єм гідролінії між нерегульованим насосом та гідро циліндром; β_p – приведений коефіцієнт податливості газорідинної суміші; β_n – приведений коефіцієнт гумово-металевих трубопроводів та газорідинної суміші; $E_{p0}, E_p, E_{mp}(p)$ – модуль пружності робочої рідини, приведені модулі пружності газорідинної суміші та гумово-металевих трубопроводів; δ_{mp} – товщина стінки трубопроводу; W_f – об’єм рідини в газорідинній суміші при величині тиску p ; W_a – об’єм газу в газорідинній суміші при атмосферному тиску.

Просторовий рух маніпулятора забезпечується суміщенням обертального руху стойки 1 (див. рис. 1) з рухом стріли 2 або рукояті 3. Розглянута одночасна робота стойки, що приводиться до руху гідроциліндром 23 та стріли, що приводиться до руху гідроциліндром 5. Гідроциліндри 23 та 5 живляться від окремих насосів. Кожний із гідроциліндрів 23 та 5 має індивідуальний привод і швидкості поршнів залежать від відкриття робочих вікон пропорційних розподільних золотників, через які гідроциліндри під’єднані до насосів.

Математична модель маніпулятора дозволяє визначити характеристики просторового руху при одночасній роботі двох гідроприводів. В роботі визначено вплив параметрів приводів та маніпулятора на величину часу регулювання t_p та перерегулювання σ під час запуску маніпулятора в роботу.

На показники якості регулювання при одночасній роботі двох приводів суттєво впливає момент інерції маніпулятора. На рис. 2 розглянуто вплив на час регулювання t_p та перерегулювання σ в приводі підйому стріли при одночасному повороті стойки маніпулятора моменту інерції маніпулятора при різних значеннях компонент I_{xx} та I_{zz} .

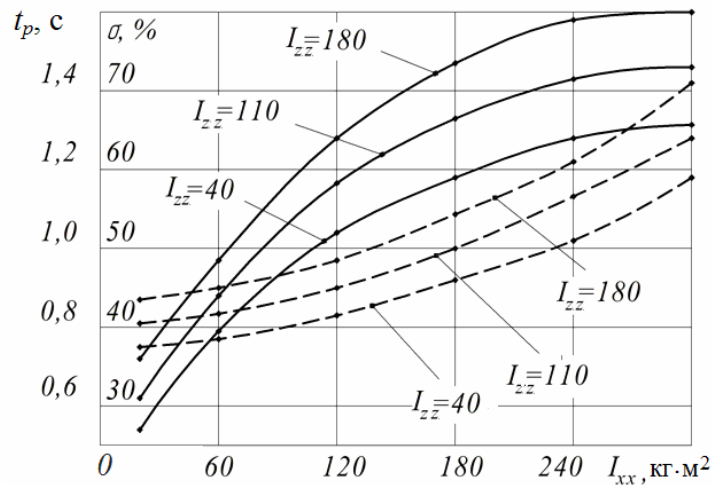

Рис. 2. Залежність часу регулювання t_p (—) та перерегулювання σ (---) від величин I_{xx} та I_{zz} при суміщенні роботи двох приводів

Покращення показників якості в динамічних режимах роботи, перш за все зменшення перерегулювання та часу регулювання, досягається в приводах маніпулятора за рахунок раціонального вибору конструктивних параметрів регулятора насоса. Проведено дослідження впливу основних конструктивних параметрів регулятора насоса на показники якості керування в динамічних процесах при зустрічному навантаженні.

На рис. 3 подано вплив параметрів регулятора насоса: площі дроселя f_0 , площі демфера сервоциліндра f_e та коефіцієнта підсилення робочого вікна регулятора k_z на час регулювання. Моделювався процес запуску гідроциліндра підйому стріли при одночасному обертанні стойки маніпулятора з усталеною кутовою швидкістю $\omega_z = 0,2$ рад/с.

Дослідження проведені при відкритті робочого вікна пропорційного розподільного золотника $h = 4 \cdot 10^{-3}$ м та зустрічному навантаженні на стрілу маніпулятора $M_x = 2,8 \cdot 10^4$ Н·м, що відповідає величині тиску на вході в гідроциліндр в усталеному режимі $p = 16,0$ МПа. Збільшення параметрів регулятора насоса в діапазонах $f_0 = (1,5 \dots 4,0) \cdot 10^{-6}$ м² та $k_z = (1,5 \dots 6,0) \cdot 10^{-3}$ м зменшує час регулювання. Площа демфера сервоциліндра f_e впливає на час регулювання неоднозначно. Зміна f_e в діапазоні $(1,0 \dots 2,4) \cdot 10^{-6}$ м² зменшує час регулювання, а подальше її збільшення веде до зростання t_p . В розглянутих діапазонах зміни k_z та f_e збільшення цих параметрів забезпечує зменшення перерегулювання. Зміна площі дроселя f_0 від $1,5 \cdot 10^{-6}$ м² до $3,0 \cdot 10^{-6}$ м² супроводжується зростанням величини перерегулювання σ , а подальше збільшення до значень $4,0 \cdot 10^{-6}$ м² практично не впливає на величину σ .

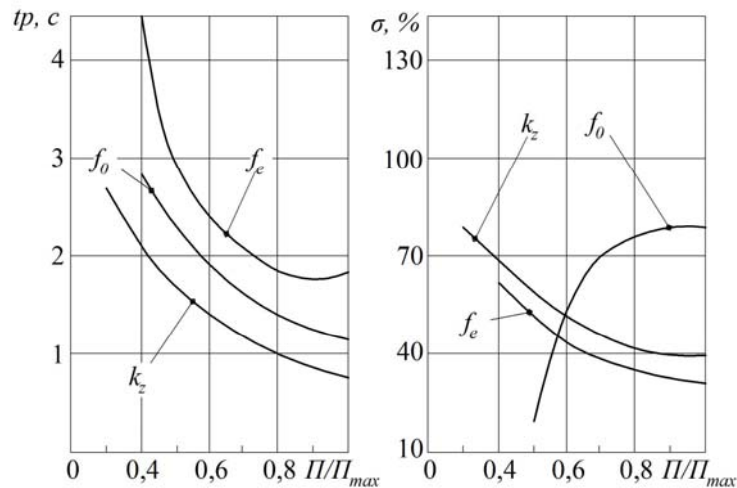

Рис. 3. Вплив параметрів демфера f_e , дроселя f_0 , коефіцієнта підсилення регулятора насоса k_z на час регулювання t_p та перерегулювання σ

Зміна величини f_b суттєво не впливає на величину перерегулювання σ , збільшення k_b та n_b в розглянутих діапазонах суттєво збільшують величину перерегулювання.

На рис. 4 а подано розрахований перехідний процес при одночасному запуску гідроциліндра механізму повороту маніпулятора та гідроциліндра підйому стріли.

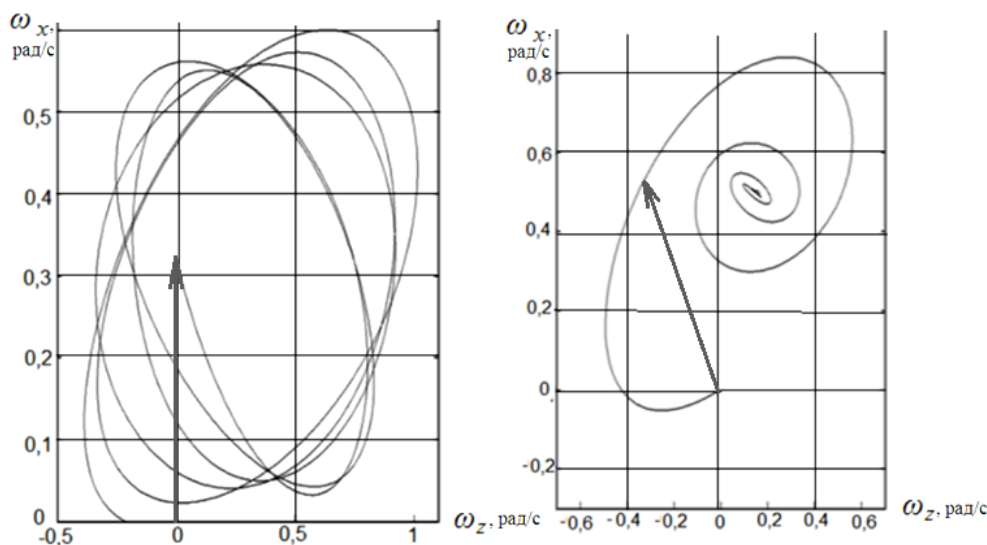

Рис. 4. Залежність кутової швидкості руху маніпулятора від часу роботи
а – на межі стійкості;
б – при стійкому русі.

В роботі маніпулятора при сполученні конструктивних параметрів регуляторів $f_0=1,5 \cdot 10^{-6}$ м², $f_e=1,0 \cdot 10^{-6}$ м², $k_z=1,5 \cdot 10^{-3}$ м, $f_b=1,0 \cdot 10^{-6}$ м², $k_b=8,0 \cdot 10^{-3}$ м, $n_b=0,25$ з мають місце незатухаючі автоколивання із діапазонами кутової швидкості обертання $\omega_x = (-0,05 \dots + 6,0)$ рад/с та кутової швидкості $\omega_z = (-0,4 \dots + 1,0)$ рад/с. При одночасному запуску приводів повороту та підйому стріли та при сполученні конструктивних параметрів регуляторів $f_0=3 \cdot 10^{-6}$ м², $f_e=2,0 \cdot 10^{-6}$ м², $k_z=3 \cdot 10^{-3}$ м, $f_b=1,0 \cdot 10^{-6}$ м², $k_b=3,0 \cdot 10^{-3}$ м, $n_b=0,15$ має місце перехідний процес поданий на рис. 4 б. Перехідний процес стійкий, хоча і має коливальний характер, але за чотири коливання швидкість руху стріли встановлюється рівною $\omega_x = 0,5$ рад/с, швидкість руху стойки маніпулятора стабільна та має значення $\omega_z = 0,2$ рад/с.

Висновок

Виявлено, що при одночасній роботі двох приводів, що взаємодіють через конструкцію маніпулятора, перехідні процеси проходять при інтенсивних коливаннях, параметри яких залежать від режимів роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Козлов Л. Г. Зменшення втрат потужності в гідравлічних системах мобільних машин / Л. Г. Козлов // Наукові нотатки ЛНТУ. – 2011. – №4. – С. 101 – 107.

Козлов Леонід Геннадійович, доктор технічних наук, доцент, завідувач кафедри технологій та автоматизації машинобудування, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, osna2030@gmail.com

Kozlov Leonid, doctor of engineering sciences, associate professor, manager of department of technologies and automation of engineer, Vinnytsya national technical university, Vinnytsya, osna2030@gmail.com